

YU ISSN-0042-8442
УДК 355.48 (497.1) (051)

ВОЈНО- ИСТОРИЈСКИ ГЛАСНИК

MILITARY HISTORICAL REVIEW
ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
REVUE HISTORIQUE MILITAIRE
MILITÄRGESCHICHTLICHE ZEITSCHRIFT

2/2014

ВОЈНОИСТОРИЈСКИ ГЛАСНИК

2/2014

САДРЖАЈ

ВИГ БР. 2/2014.

ЧЛАНЦИ И СТУДИЈЕ

<i>Ненад Марковић, М. А., Заповедници ратне морнарице у позном саиском периоду (570–526. пре н. е.)</i>	9
<i>Маја Васиљевић, Српске војне музике у земљама савезника током Великог рата (1916–1918)</i>	20
<i>Др Ненад Ж. Петровић, Делатност југословенских дипломатских представника у Немачкој на онемогућавању ревизионизма у историографији, књижевности, позоришној и филмској уметности око питања избијања Првог светског рата</i>	42
<i>Небојша Стамболија, Оснивање и дејства Српског ударног корпуса 1944–1945.</i>	70
<i>Мајор др Миљан Милкић, Подела италијанске ратне флоте након Другог светског рата. Случај Југославије</i>	88
<i>Доц. др Александар Животић, (Не)реална очекивања југословенско-совјетски војни преговори 1948.</i>	111

ПРИЛОЗИ И ИСТРАЖИВАЊА

<i>Мр Милан Шћекић, Инциденти на црногорско-османској граници (1908–1912)</i>	137
<i>Др Момчило Исић, Људске и материјалне жртве Србије у Првом светском рату (12. јул 1914 – 1. јул 1916)</i>	166
<i>Мр Саша Д. Станојевић, Суд части руске армије у избеглиштву (1920–1924)</i>	187
<i>Др Иван М. Бецић, Рад на описмењавању регрута Краљеве гарде 1933–1937.</i>	202
<i>Др Венцеслав Глишић, Прилог истраживању питања албанизације Косова и Метохије</i>	219

ДОКУМЕНТА

- Др Драгана Амедоски, Соколари санџака Крушевац, Вучитрн,
Призрен и Скадар 1673. 237
- Раде Ристановић, Извештај Радула Ж. Радосављевића упућен
Милану Недићу о проблемима приликом испоруке пакета
југословенским ратним заробљеницима у Немачкој 1941. 251
- Мр Тања Милошевић, Посета Ворена Натера помоћника секретара
за одбрану САД за питања међународне безбедности Југославији,
05–07. септембра 1970. 269

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

- Снежана Ферјанчић, Константин (306–337), Библиотека
Саборник, Службени гласник, Београд 2013, стр. 229
(Урош Миливојевић). 287
- Срби и рат у Југославији 1941. године, Институт за новију
историју Србије, Музеј жртава геноцида, Институт за
славистику руске академије наука, Београд, 2014, стр. 631
(Раде Ристановић) 295
- Миле Бјелајац, 1914–2014. Зашто ревизија? Старе и нове
контровверзе о узроцима Првог светског рата, Медија центар
ОДБРАНА, Београд 2014, стр. 246
(Милош М. Миливојевић) 299

ИНФОРМАЦИЈЕ

- Међународна научна конференција „Први светски рат, Србија,
Балкан и велике силе“, Београд, 24. и 25. септембар 2014.
(мајор др Миљан Милкић) 309
- Међународна научна конференција „1914–2014: Од трећег
балканског до Првог светског рата“, Беч (Аустрија),
06–08. октобра 2014.
(мајор мр Далибор Денда) 313
- Међународна научна конференција „Аустроугарска империја
и Балкан“, Будимпешта, 9. и 10. октобар 2014.
(мајор др Миљан Милкић) 315

CONTENTS

MILITARY HISTORY REVIEW 2/2014

ARTICLES AND STUDIES

<i>Nenad Marković</i> , M.A., Overseers of the Navy during the late Saite period (570–526 BC)	9
<i>Maja Vasiljević</i> , Serbian Military Bands/Orchestras in Allied Countries during the Great War (1916–1918)	20
Dr. <i>Nenad Ž. Petrović</i> , Activities of Yugoslav Diplomatic Representatives in Germany on Prevention of Revisionism in Press, Literature, Theatre and Film related to the issue of Outbreak of WWI	42
<i>Nebojša Stambolija</i> , Formation and Actions of Serbian Strike Corps 1944–1945	70
Major Dr. <i>Miljan Milkić</i> , The disposal of the Italian Fleet after the World War Two: The Case of Yugoslavia	88
Dr. <i>Aleksandar Životić</i> , (Un)Realistic Expectations. Yugoslav-Soviet Military Negotiations 1948	111

CONTRIBUTIONS

Mag. <i>Milan Šćekić</i> , Border Incidents on Ottoman – Montenegrin Border (1908–1912)	137
Dr. <i>Momčilo Isić</i> , Human and material Casualties of Serbia in the First World War (12 July 1914 – 1 July 1916)	166
Mag. <i>Saša D. Stanojević</i> , Court of Honor of Russian Army in Exile (1920–1924)	187
Dr. <i>Ivan M. Becić</i> , Activities on Improvement of Literacy among Royal Guards Recruits 1933–1937	202
Dr. <i>Venceslav Glišić</i> , Contribution to the Research of Question of Albanization of Kosovo and Metohija	219

DOCUMENTS

- Dr. *Dragana Amedoski*, Falconers of Kruševac, Vučitrn,
Prizren and Skadar Sanjaks in 1673 237
- Rade Ristanović*, Report of Radul Ž. Radosavljević to Milan Nedić
on Difficulties during the Delivery of Aid to Yugoslav Prisoners
of War in Germany 1941 251
- Mag. *Tanja Milošević*, Visit to Yugoslavia of Warren Nutter,
State Secretary for Defense Assistant for International Security,
5-7 Septembre 1970 269

REVIEWS

- Snežana Ferjančić*, *Константин (306–337)*, Библиотека Саборник,
Службени гласник, Београд 2013, pp. 229
(*Uroš Milivojević*)..... 287
- Срби и рат у Југославији 1941. године*, Институт за новију
историју Србије, Музеј жртава геноцида, Институт за
славистику Руске академије наука, Београд 2014, pp. 631
(*Rade Ristanović*) 295
- Mile Bjelajac*, 1914–2014. *Зашто ревизија? Старе и нове*
контроверзе о узроцима Првог светског рата, Медија центар
ОДБРАНА, Београд 2014, pp. 246
(*Miloš M. Milojević*) 299

INFORMATION

- International Conference “Great War, Serbia, the Balkans and Great
Powers”, Belgrade, 24 and 25 September 2014
(*Major Dr. Miljan Milkić*) 309
- International Conference “1914–2014: From Third Balkan War to the
First World War”, Vienna (Austria), 6–8 October 2014
(*Major Mag. Dalibor Denda*) 313
- International Conference “The Austro-Hungarian Empire and the
Balkans 1914”, Budapest, 9 and 10 October 2014
(*Major Dr. Miljan Milkić*) 315

УДК 341.382/.385(497.1)"1947/1949"(093.2)
359(450)"1947/1949"(093.2)
327(450:497.1)"1947/1949"(093.2)

мајор др Миљан Милкић, научни сарадник
ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА, БЕОГРАД
E-mail: miljan.milkic@mod.gov.rs

ПОДЕЛА ИТАЛИЈАНСКЕ РАТНЕ ФЛОТЕ НАКОН ДРУГОГ СВЕТског РАТА. СЛУЧАЈ ЈУГОСЛАВИЈЕ

АПСТРАКТ: У чланку се анализира процес имплементације одредби Уговора о миру са Италијом које се односе на обавезу предаје дела италијанске ратне флоте Сједињеним Америчким Државама, Совјетском Савезу, Великој Британији, Француској, Грчкој, Југославији и Албанији. Посебну пажњу аутор посвећује анализи активности југословенског Министарства спољних послова и Генералштаба Југословенске армије у циљу добијања ратних бродова који су припали Југославији. Чланак је писан на основу необјављене архивске грађе из Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, Војног архива у Београду, објављене архивске грађе и литературе.

Кључне речи: Мировни уговор, ратни бродови, Поморска комисија четири силе, Југославија, Италија.

Након капитулације Италије 8. септембра 1943. о статусу њене ратне флоте најпре је 23. септембра 1943. постигнут усмени споразум између савезничког команданта на Средоземљу Ендруја Канингама (Sir Andrew Browne Cunningham) и команданта италијанске ратне морнарице Рафаеле де Куртена (Raffaele de Courten).¹

¹ *Foreign relations of the United States, 1948. Western Europe, Volume III, William M. Franklin, (Ed.), U.S. Government Printing Office, Washington 1974, стр. 969. (У даљем тексту: FRUS, 1948, III)*

Суштина овог споразума који је уз извесне промене потписан 17. новембра 1943. у Бриндизију (Brindisi), била је да ће се италијанска застава и даље вијорити на бродовима, да италијанске посаде могу да наставе да плове, а да ће се одређени део флоте користити за савезничке потребе. На Московској конференцији трију министара спољних послова, САД, Кордела Хала (Cordell Hull), Велике Британије, Ентонија Идна (Antony Eden), и Совјетског Савеза, Вјачеслава Михајловича Молотова (Вячеслав Миха́йлович Мо́лотов), од 19. до 30. октобра 1943. године, прихваћен је предлог Јосифа Висарионовича Стаљина (Ио́сиф Виссарио́нович Ста́лин Джугашвили) да извршен број италијанских бродова буде уступљен Совјетском Савезу. Међутим, након конференције, амерички председник Рузвелт (Franklin Delano Roosevelt) и британски премијер Черчил (Winston Leonard Spencer Churchill), предложили су Стаљину да уместо италијанских бродова, Совјетском Савезу буде привремено уступљен један део британских и америчких бродова. На основу постигнутог споразума, Велика Британија је упутила један бојни брод, осам разарача и четири подморнице, а САД су послале једну крстарицу („Милвоки“).² Договор је подразумевао да бродови буду враћени након постизања споразума о деоби италијанске флоте.

Припреме за одржавање мировне конференције почеле су на конференцији у Потсдаму, одржаној од 17. до 25. јула и од 28. јула до 2. августа 1945. године, када је формиран Савет министара спољних послова.³ Савет су чинили министри спољних послова САД, Совјетског Савеза, Велике Британије, Француске и Кине, и њихов је главни задатак био да припреме нацрте мировних уговора са Италијом, Мађарском, Бугарском, Румунијом и Финском, као и да изврше припреме за уговор о миру са Немачком. Пленарна седница мировне конференције одржана је од 29. јула до 15. октобра 1946. године у Луксембуршкој палати у Паризу.⁴ Разматрање текстова мировних уговора чије је нацрте до тада припремио Савет министара почело је половином августа. Савету су у његовом раду помагали комитети експерата за различите обла-

² Исто, стр. 970.

³ Војислав Г. Павловић, *Од монархије до републике. САД и Југославија 1941–1945*, Клио, Београд 1998, стр. 475. Jeri Janko, *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni, (tri faze diplomatskega boja)*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1961, стр. 130–132. (У даљем тексту: J. Jeri, *Tržaško vprašanje*...)

⁴ Владимир Дедијер, *Париска мировна конференција*, Библиотека „Тридесет дана“, Београд 1947. О Pariskoj mirovnoj konferenciji: J. Jeri, *Tržaško vprašanje*..., стр. 158–175.

сти. Комитет поморских експерата је у свом 13 извештају од 5. августа 1946. као одговор на одлуке Савета министара спољних послова о подели италијанске флоте од 27. априла 1946. године, припремио табелу у којој је дат предлог поделе бродова између Совјетског Савеза, САД, Велике Британије, Француске, Грчке и Југославије.⁵ Табела је била подељена на шест колона, где су у прве три наведени бродови додељени Грчкој, Југославији и Француској.⁶ Југославији су додељени разарачи „Ализео“, „Индомито“, и „Ариете“, седам миноловаца, два десантна брода, водоносац „Изарко“, и четири велика тегљача, укупно 5.218 бруто регистарских тона. Преостале три колоне означене су словима А, Б и Ц, јер Комитет није могао да се усагласи о томе које бродове треба доделити Совјетском Савезу, САД и Великој Британији. Одлука о томе остављена је Савету министара спољних послова. На конференцији Савета министара спољних послова у Њујорку од 4. новембра до 12. децембра 1946, на којој је припремљен коначни текст мировног уговора са Италијом, прихваћен је извештај Комитета поморских експерата од 5. августа 1946. и донета је одлука да бродови са листе А припадну САД, са листе Б Совјетском Савезу и са листе Ц Великој Британији.⁷ Листе бродова за предају коначно су верификоване 1. јануара 1947. године.

⁵ *Foreign relations of the United States, 1946. Council of Foreign Ministers, Volume II, William M. Franklin, (Ed.), U.S. Government Printing Office, Washington 1970, стр. 1455.* (У даљем тексту: FRUS, 1946, II)

⁶ Грчка: крстарица „Савоја“ („Savoia“) и водоносац „Атерно“ („Aterno“), укупне тонаже 7.533; Француска: крстарице „Реголо“ („Regolo“), „Помпео“ („Pompeo“), и „Сципионе“ („Scipione“), сваки од 3.606 тона, слуп „Еритреа“ („Eritrea“) од 2.172 тона, разарачи „Легионарио“ („Legionario“), „Митраптиере“ („Mitraptiere“) и „Велите“ („Velite“), сваки од 1.627 тона, и „Ориани“ („Oriani“) носивости 1.728 тона, заједно са шест моторних торпедних чамаца, три ведете, пет десантна чамца, два танкера, пет водоносаца, 12 тегљача и један транспортер, укупне тонаже од 47.667; колони А: бојни брод „Италија“ („Italia“) носивости 41.356 тона, девет моторних торпедних чамаца, три десантна чамца, један танкер, два водоносца, девет тегљача, укупне тонаже од 48.071. Колона Б: бојни брод „Ћезаре“ („Cesare“) носивости 23.622 тона, крстарица „Аоста“ („Aosta“) носивости 7.283 тона, разарачи „Артиљере“ („Artigliere“) и „Фуџитлиере“ („Fucitliere“), сваки од 1.623 тона, и „Риботи“ („Riboty“) од 1.383 тона, ескортни бродови „Ардиментозо“ („Ardimentoso“) и „Анимозо“ („Animoso“), сваки од 1.060 тона, и „Фортунале“ („Fortunale“) од 1.040 тона, 11 моторних торпедних чамаца, три ведете, три десантна чамца, један танкер, четири водоносца, 12 тегљача, један школски брод и један транспортер, укупне тонаже 51.262; колона Ц: бојни брод „Виторио Венето“ („Vittorio Veneto“) носивости 42.100 тона, девет торпедних чамаца, три десантна чамца, два водоносца, девет тегљача, један брод снабдевач, један помоћни минополагач, један транспортер, укупне тонаже 47.930. *Исто.*

⁷ FRUS, 1946, II, стр. 1555.

Одлуке Уговора о миру и формирање Поморске комисије четири силе

Уговор о миру са Италијом 10. фебруара 1947. у Паризу потписао је 20 држава и ступио је на снагу 15. септембра исте године.⁸ Југославија је ратификовала Уговор о миру 23. августа 1947. и ратификациони инструмент депоновала код француске владе.⁹ Начелни споразум о италијанској флоти наведен је у Одељку 3. Уговора о миру, под називом „Ограничења италијанске ратне морнарице“, чланови 56, 57, 58, 59 и 60. У члану 56. указује се на Прилог XII у којем је наведен списак ратних бродова остављених Италији и списак ратних бродова које треба ставити на располагање владама Совјетског Савеза, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава и Француске. Италији је остављено 46 великих ратних бродова (бојни бродови, крстарице, разарачи, торпиљарке, корвете), 43 малих ратних бродова (чистачи мина и ведете) и 74 помоћних ратних бродова (танкери, бродови-цистерне, тегљачи, школски брод, транспортери, брод снабдевач, брод радионица, хидрографски бродови, брод за светионичарску службу, полагаач каблова). Италија је требала да преда 30 великих ратних бродова (три бојна брода, пет крстарица, један слуп, седам разарача, шест торпиљарки, осам подморница), 62 мала ратна брода (32 моторне торпиљарке, седам чистача мина, једну топовњачу, шест ведета и 16 десантних бродова) и 70 помоћних бродова (четири танкера, 14 бродова цистерни за воду, 32 велика тегљача, 14 малих тегљача, један матични брод, један школски брод, један помоћни минополагач, три транспортна брода). Допунске јединице које нису набројане у Прилогу XII, а употребљаване су за чишћење мина, могле су бити задржане у служби до периода завршетка чишћења мина, који је требала да одреди Централна међународна комисија за чишћење мина у европским водама. У року од два месеца по завршетку поменутог периода бродови које су друге државе позајмиле италијанској ратној морнарици требало су да буду враћени, а да сви остали бродови буду разоружани и преправљени за цивилне потребе. У члану 57. тачка 1. наведена је обавеза Италије да ратни бродови које је требала да преда буду потпуно наоружани и материјално опремљени, са свим оним што је потребно за

⁸ *Balkanski ugovorni odnosi 1976–1996*, Dvostrani i višestрани међународни уговори и други дипломатски акти о државним границама, политичкој и војној сарадњи, верским и етничким мањинама, III том (1946–1996), (ur. Momir Stojković), Službeni list SRJ, Beograd 1999, стр. 59–87.

⁹ „Указ о ратификацији уговора о миру са Италијом“, *Службени лист ФНРЈ*, 29. август 1947, број 74, стр. 1001–1085.

употребу оружја, са попуњеним бродским стоком резервних делова, резервним стоком материјала за употребу оружја и са свом потребном техничком документацијом. Предају бродова италијанска влада требала је да изврши у року од три месеца од ступања на снагу Уговора о миру. Владе Совјетског Савеза, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава и Француске могле су да одлуче о продуктку рока за предају појединих бродова. Одређивање количине и рокова испорука стављено је у задатак посебној комисији четири силе која је требала да буде формирана посебним протоколом. Крајњи рок за регулисање свих ових обавеза био је годину дана од ступања на снагу Уговора о миру. У случају да неки од бродова одређени за предају буду изгубљени или оштећени, амбасадори СССР, САД, Велике Британије и Француске у Риму имали су право да одаберу други одговарајући брод.¹⁰ У члану 58. одређена је обавеза Италије да површински бродови у пловећем стању који нису наведени у Прилогу XII, као и бродови у изградњи, буду уништени или стављени у старо гвожђе у року од девет месеци од ступања на снагу Уговора о миру. Подморнице које нису наведене за предају, требале су да буду потопљене на отвореном мору на дубини од преко 100 хвати (1 хват=1,89 метара). Ратни бродови потопљени у италијанским лукама који ометају пловидбу требали су да буду уништени у року од две године. За потопљене ратне бродове који не ометају пловидбу остављен је рок од годину дана да буду подигнути. Ратни бродови који нису били ратни материјал и нису поменути у Прилогу XII, могли су да буду преуређени за цивилне потребе или уништени у року од две године. Италији је остављена могућност да са бродова скине опрему и резервне делове који немају карактер наоружања како би били искоришћени за цивилне потребе. У члану 59. Италији је забрањено да сагради, набави или замени бојни брод, носач авиона, подморницу, моторну торпиљарку или јуришни брод. Италија се обавезала да неће набавити или почети изградњу било каквог ратног брода пре 1. јануара 1950. године, осим у ситуацији када би из неког разлога остала без ратног брода, изузев бојног брода, и у том случају депласман новог брода није смео да пређе 10% депласмана

¹⁰ Уговора о миру са Италијом дефинисане су надлежности амбасадора САД, Совјетског Савеза, Велике Британије и Француске у Риму. У члану 86. наведено је да четири амбасадора у периоду од осамнаест месеци од ступања на снагу Уговора заступају савезничке интересе код италијанске владе по свим питањима која се односе на извршење и тумачење Уговора. Амбасадори су италијанској влади давали савете, техничка упутства и објашњења. У члану 87 предвиђено је да четири амбасадора представљају прву инстанцу у решавању спорова у вези са тумачењем и извршењем Уговора.

изгубљеног брода. Чланом 60. ограничено је да италијанска ратна морнарица може да има максимално 25.000 официра и морнара и одређени су рокови за прогресивно смањење постојећег људства.

На дан потписивања Уговора о миру са Италијом, представници САД, Велике Британије, Совјетског Савеза и Француске потписали су „Протокол о формирању Поморске комисије четири силе, деоби прекобројних јединица италијанске флоте и о враћању бродова које је изнајмио СССР“.¹¹ Протоколом је предвиђено да се Поморска комисија четири силе (Four-Power Naval Commission) састане у Паризу непосредно након потписивања Уговора о миру на позив француске владе и под формалним руководством Савета министара спољних послова. Зада-так Комисије био је да до ступања на снагу Уговора о миру израдити детаљна упутства потребна за извршење предаје прекобројних јединица италијанске флоте. Протоколом је одређено да након ступања на снагу Уговора, Комисија треба да се пресели у Рим и настави свој рад под ауторитетом амбасадора Совјетског Савеза, Велике Британије, САД и Француске. Сва наређења и инструкције италијанској влади Комисија је издавала преко четворице амбасадора и имала је право да координира сарадњу представника Грчке, Југославије и Албаније када се дискутује о питањима која су у њиховом интересу, као и да позове италијанске представнике када то буде потребно. Протоколом није била предвиђена промена листе бродова, без обзира на оштећење или губитак наведених бродова, а италијанска влада је била одговорна за њихову сигурност и одржавање до тренутка предаје. Ниједна од влада није била у обавези да прими брод уколико је сматрала да не одговара њеним потребама. У том случају, четири велике силе су гарантовале да ће италијанска влада такав брод, уколико се не ради о помоћном броду, демонтирати или потопити у року од девет месеци након ступања на снагу Уговора о миру. Након предаје, бродови су прелазили у власништво државе која их прима. Владе Велике Британије и САД одлучиле су да у оквиру тонаже која им је била на располагању изађу у сусрет захтевима других држава и да прихвате привремено власништво над таквим бродовима до њихове предаје заинтересованим државама. У Протоколу је одређено да ће начин поделе прекобројних јединица италијанске флоте бити наведен у Анексу Протокола. Одлука о томе да се Анекс не објављује све до датума који би касније био одређен донета је приликом формирања Поморске комисије четири силе.¹²

¹¹ Препис текста Протокола чува се у Дипломатском архиву Министарства спољних послова, Политичка архива 1948, ф. 70, бр. 421548. (У даљем тексту: ДА МСП, ПА)

¹² FRUS, 1948, III, стр. 971.

Поморску комисију четири силе чинили су представници Сједињених Америчких Држава, капетан бојног брода Роналд Прајс (Ronald F. Pryce), Велике Британије, капетан бојног брода Вилијам Беверлеј (William Yorke La Roche Beverley), Француске, контра-адмирал Габријел Ребуфел (Gabriel Rebuffel) и Совјетског Савеза, најпре контра-адмирал В. П. Карпунин, а од септембра 1947. кокомдор Семен В. Славин.¹³ Први састанак Поморске комисије четири силе, као што је и било предвиђено Протоколом, одржан је сутрадан након формирања, 11. фебруара 1947. године. На састанку је договорено да се владама Југославије, Италије, Грчке и Албаније пошаље текст Протокола о формирању комисије, али без Анекса. Током пролећа 1947. италијанска влада је именовала капетана бојног брода Ернеста Ђуратија (Ernesto Giurati) као свог представника који је члановима Поморске комисије четири силе требао да објасни италијанске ставове у вези са чланом 57. Уговора о миру. Ставови које је изнео нису наишли на одобравање Комисије, тако да је он крајем маја поднео оставку.¹⁴ Након што је Комисија прешла у Рим, за италијанског представника за контакт са Комисијом одређен је капетан бојног брода Алесандро Микелањоли (Alessandro Michelagnoli).¹⁵

Делатност Поморске комисије четири силе

Након преласка Поморске комисије четири силе у Рим, америчка влада је заступала политику помагања италијанској влади и желела је да сведе на минимум обавезу Италије да изврши ремонт бродова који су требали да буду предати другим државама.¹⁶ Стејт департмент је одбио да прихвати бродове и предложио је да они буду исечени и дати у старо гвожђе како би на тај начин помогао италијанску економску обнову. Америчком амбасадору у Риму упућене су инструкције 30. септембра 1947. да о овој одлуци обавести италијанског министра спољних послова грофа Сфорцу (Carlo Sforza).¹⁷ Совјетска влада је у почетку била против претварања италијанских подморница у старо гвожђе, али је 16. децембра 1947. на састанку четворице амбасадора договорено да се Италији дозволи да исече 31 подморницу.¹⁸

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, стр. 972.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто, стр. 976.

¹⁸ Arnaldo Cortesis, „Allies to let Italy Scrap Submarines. Russia Last of Four Powers to Waive Treaty Requirement That 31 Craft Be Sunk“, *The New York Times*, December 17, 1947, стр. 12.

<http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9B04E2DE1F3AE233A25754C1A9649D946693D6CF> (3. август 2014)

На 17 састанку одржаном 10. новембра 1947. године Поморска комисија четири силе одлучила је да 14. новембра преда тајни Анекс италијанској влади.¹⁹ Британски делегат је тада рекао да његова влада задржава право да једнострано објави Анекс уколико подаци процуре у јавност. У децембру листа бродова које је Италија требала да преда није више била тајна. Комплетна листа, уз неколико нетачности у вези са малим бродовима, била је објављена у *Њујорк Тајмсу* и римском дневном листу *Ил Нуово*.²⁰

Политичка ситуација у вези са радом Поморске комисије четири силе била је од самог формирања веома сложена и у самој Комисији постојало је неслагање међу члановима. С друге стране, Комисија је у складу са својим задацима настојала да што јединственије наступа према италијанској влади. Амерички амбасадор у Риму обавестио је Стејт департмент 13. маја 1948. да су чланови Комисије проценили да је комплетно уништавање италијанских бродова немогуће извршити до 15. јуна и зато су саставили листу конкретних потеза на уништавању трупа, машина, наоружања и електричних система који би представљали задовољавајући минимум уништавања војне моћи бродова и који би били завршени до 15. јуна.²¹ Једно од питања које су државе пријема требале да усагласе са италијанском владом било је предаја бродова уз одрицање обавезе Италије да изврши њихову поправку. Иако је ова обавеза била одређена Уговором о миру, тешка економска ситуација у земљи, као и подршка британског и америчког члана Комисије, створили су политичку атмосферу у којој је италијанска влада била у могућности да државама пријема понуди овакво решење. Грчка влада је почетком марта 1948. тражила да изврши инспекцију крстарице „Савоја“ и још неколико бродова, уз спремност да прихвати само њихово оспособљавање за путовање, док би поправка била касније билатерално договорена.²² Амерички амбасадор у Риму обавестио је америчког државног секретара 12. марта 1948. да је италијанска влада проценила да је за поправку бродова које треба да преда другим државама потребно 16 милиона долара.²³ Процена Поморске комисије била је да новац за поправку бродова неће бити обезбеђен у блиској будућности. Таквој процени допринела је и изјава коју је тих дана командант италијанске морнарице адмирал Маугери (Francesco Maugeri) дао капетану бојног брода Прајсу да из финансијских и политичких

¹⁹ FRUS, 1948, III, стр. 972.

²⁰ Исто, стр. 973.

²¹ Исто, стр. 976.

²² Исто, стр. 974.

²³ Исто.

разлога даљих испорука бродова неће бити пре италијанских избора.²⁴ Док се италијанска влада припремала да исече и стави у старо гвожђе 31 подморницу, амерички амбасадор у Риму обавестио је државног секретара 24. априла 1948. да постоје индиције да италијанска влада жели да избегне уништавање бојних бродова „Италија“ и „Виторио Венето“.²⁵

Испорука бродова Совјетском Савезу била је карактеристична због одбијања совјетске владе да врати ратне бродове које је добила као зајам од Велике Британије и САД све док не буде потпуно извесно да ће добити италијанске бродове. Иако је југословенски посланик у Риму Младен Ивековић у својим извештајима од 8. и 10. септембра 1948. поистовећивао положај Југославије и Совјетског Савеза, постојали су други разлози због којих Совјетском Савезу нису предати бродови.²⁶ Наиме, америчка влада није дозвољавала одређивање датума испоруке било ког брода Совјетском Савезу, све док совјетска влада неком одлуком не би указала на попуштање.²⁷ Добра воља са совјетске стране показана је средином јуна 1948. када је совјетски члан Поморске комисије прихватио пријем 33 од предвиђених 45 бродова и саопштио инструкцију своје владе да почне преговоре о повратку позајмљених бродова.²⁸ Први конкретан корак требао је да буде слање крстарице „Милвоки“ у луку Луис (Lewis, Delaware), истог дана када крстарица „Дука Д’Аоста“ крене из Италије ка Одеси.²⁹ Италијанска влада је покушала да код америчке владе издејствује одлагање испоруке бродова Совјетском Савезу, али је амерички амбасадор у разговору са Гастоне Гвидотијем (Gastone Guidotti), новим шефом Политичког одељења Министарства спољних послова, одбацио такву могућност и нагласио да је најважније то што је совјетска влада коначно прихватила да прими највећи део бродова без поправке.³⁰ Италијанска влада је током августа и септембра 1948. наставила да избегава потписивање споразума што је изазвало протест совјетске владе која је најавила и спремност да пред УН оптужи САД, Велику Британију и Француску за непоштовање Уговора о миру.³¹ Коначно је совјетски делегат б.

²⁴ Исто.

²⁵ Исто, стр. 976.

²⁶ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 423797 и бр. 423997.

²⁷ FRUS, 1948, III, стр. 976.

²⁸ Исто, стр. 979.

²⁹ Исто, стр. 976, 979.

³⁰ Као аргумент Гвидоти је навео забринутост турске владе због тога што у Одесу стижу 33 брода јер то нарушава равнотежу поморске моћи у Црном мору. FRUS, 1948, III, стр. 980.

³¹ Исто, стр. 986.

ноцембра 1948. обавестио Комисију да је у Москви постигнут совјетско-италијански споразум о предаји бродова.³² Бродови су требали да буду испоручени у Одеси у неколико група: прва група до 15. јануара 1949, друга група до 1. марта, трећа група до 1. јуна, четврта до 1. јула, и пета група до 1. јуна. У Комисији је договорено да координирани повратак бродова који су позајмљени Совјетском Савезу договоре три заинтересована представника Комисије.

Проблеме у вези са испоруком италијанских бродова Совјетском савезу додатно је појачала турска влада која је крајем децембра реаговала на совјетско-италијански договор о испоруци бродова у Одеси и навела да на основу Монреалске конвенције од 20. јула 1936. године,³³ бојни брод „Јулије Цезар“ не може под италијанском заставом да прође кроз Босфор и Дарданеле.³⁴ Владе Велике Британије и САД предложиле су Турској да пронађе правни начин који би омогућио пролазак брода. Након турског непоуштања, совјетска влада је током прве недеље јануара 1949. предложила италијанској влади да испорука бојног брода „Јулије Цезар“ буде обављена у албанској луци Валона.³⁵ Истовремено, британски брод „Ројал суверен“ је требао да из совјетске луке Мурманск стигне у Велику Британију. Овај предлог је најпре прихваћен, затим одбијен, да би на састанку Комисије 27. јануара након што је совјетски представник дао гаранције да ће британски брод бити враћен, предлог био прихваћен. Такође је постигнут и договор о враћању већине других бродова позајмљених Совјетском Савезу.

Активности југословенске владе

У току припрема за мировну конференцију, Команда Југословенске морнарица израдила је предлог југословенског учешћа у подели италијанске флоте.³⁶ У посебном документу наведен је пре-

³² Исто, стр. 988.

³³ Текст конвенције доступан је на адреси <https://treaties.un.org/pages/LONOnline.aspx> (2. август 2014).

³⁴ FRUS, 1948, III, стр. 989, 990.

³⁵ Исто, стр. 989, 991.

³⁶ а) ратни бродови: три разарача од 1.800 тона; шест разарача од 1.200 тона, 12 моторних торпиљарки 60 до 120 тона, 12 торпиљарки од 650 тона, 12 подморница од 500 до 700 тона шест миниполагача од 600 тона, шест ловаца подморница од 60 до 120 тона, 12 драгера од 60 до 120 тона, 12 топовњача од 200 тона; б) један школски брод од 1.000 тона носивости, један танк брод од 4.000 тона носивости, 20 реморкера од 50 до 200 тона, један брод радионица од 2.000 тона, један брод за спасавање од 1.000 тона, четири водоносача од 150 до 300 тона, 50 пениша за нафту од 200 до 500 тона носивости, 30 пениша за воду од 200 до 500 тона носивости, 50 пениша за угаљ од 200 до 500 тона носивости. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 420860.

глед пловних јединица које је требало тражити при подели италијанске флоте.³⁷ Југословенска влада је преко амбасаде у Паризу 29. априла 1946. упутила Савету министара спољних послова меморандум о својим захтевима у вези са поделом италијанске флоте: једну крстарицу, шест разарача, четири подморнице, осам моторних чамаца, осам миноловаца, 21 помоћни брод и поморску опрему.³⁸ Чланови Савета министара спољних послова сагласили су се на свом 42 састанку 12. јула 1946. у Паризу да Југославија добије 5.000 бруто регистарских тона италијанских бродова, укључујући и 3.000 тона ратних бродова.³⁹ Од ратних бродова Југославији су додељена три торпиљара новог типа (од по 1.000 тона), седам миноловаца старијег типа (укупно 3.000 тона), а од помоћних бродова један водоносач, четири већа реморкера, један мањи реморкер и две моторне пенише (укупно 2.000 тона).⁴⁰ Југословенска делегација је уложила приговор на ову одлуку и тражила три разарача од 1.800 тона, шест разарача од 1.200 тона, 12 моторних торпиљарки од 60 до 120 тона, 12 торпиљарки од 650 тона, 12 подморница од 500 до 700 тона, шест минополагача од 600 тона, шест ловаца подморница од 60 до 120 тона, 12 драгера од 60 до 120 тона, 12 топовњача од 200 тона.⁴¹ Југословенска делегација је тражила и помоћне бродове: један

³⁷ Разарач типа „Aviere“ (1.620 тона), два комада; торпиљарка типа „Alcione“ (679 тона), четири комада; драгер типа RD-20 (до 172 тона), осам комада; модерна торпиљарка типа MAS 501 (36 тона), 20 комада; подморница типа „Adau“ или „Perla“ надводно 620 тона, подводно 855 тона четири комада; топовњача типа „Eritrea“ до 2.500 тона, један комад; школски брод типа „Amerigo Vespucci“ 3545 тона, један комад; танк брод типа „Niobe“ 3.160 тона, један комад; реморкер типа „Salvore“ 223 тоне; један комад; реморкер на моторни или парни погон од 30 тона шест комада; реморкер на моторни или парни погон од 50 тона, један комад; ронилачки реморкер од 40 тона, један комад, парни чамац од 10 тона, четири комада; моторни чамац нормалног типа, 12 комада; моторни чамац од 25 чворова брзине, један комад, барка, шест комада; чамаца на шест-дванаест весала, 30 комада; моторна пениша за материјал од 500 тона, један комад; пениша за воду од 200 тона (без властитог погона), два комада; пениша за нафту од 200 до 800 тона (без властитог погона), осам комада; пениша за светло (без властитог погона), један комад; пениша за угаљ, један комад; минерска пениша од 250 тона, један комад; водоносац од 200 тона (на моторни погон), један комад. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 420860.

³⁸ FRUS, 1946, II, стр. 816.

³⁹ Исто, стр. 937.

⁴⁰ Извештај члана југословенске војне комисије на мировној конференцији у Паризу контраадмирала Срећка Манола од 30. јула 1946. године. ДА МСП, ПА, 1948, 70, 420590.

⁴¹ Начелник Првог одељења Генералштаба Југословенске армије, генерал-мајор Рудолф Петовар Министарству спољних послова 18. фебруара 1947. године. Генерал-мајор Петовар је информисао Министарство спољних послова да Генералштабу није познато да ли се Савет министара спољних послова сагласио са овим југословенским предлогом. ДА МСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 43302.

школски брод од 1.000 тона, један танк брод од 4.000 тона, 20 реморкера од 50 до 200 тона, један брод радионица од 2.000 тона, један брод за спасавање од 1.000 тона, четири водоносца од 150 до 300 тона, 50 пениша за нафту од 200 до 500 тона, 30 пениша за воду од 200 до 500 тона, 50 пениша за угљен од 200 до 500 тона. Члан југословенске војне комисије на Мировној конференцији контраадмирал Срећко Манола обавестио је Генералштаб Југословенске армије 3. августа 1946. да је у Комисији експерата Савета министара спољних послова дефинитивно усвојено да Југославија од ратних бродова добије два торпиљара од по 1.000 тона, један торпиљар од 750 тона, седам миноловаца (укупно 1070 тона), један водоносач (250 тона), две пенише са мотором (укупно 500 тона) и четири већа реморкера (око 750 тона). Контраадмирал Манола сматрао је да југословенска влада треба да пристане на ово, јер „није било изгледа да добијемо више, а да начелно дамо приговоре“.

Информацију о припреми конференције за поделу италијанске флоте југословенска влада је добила 27. јануара 1947. године од свог делегата код Финансијске комисије Савета министара спољних послова у Трсту, опуномоћеног министра Милана Бартоша.⁴² Њему је секретар британске делегације Бритнев (Brithnev) „у поверењу“ рекао да напушта Трст је јер хитно позван у Лондон пошто ће тамо крајем месеца бити одржана конференција уз учешће Велике Британије, САД и Француске. Бритнев је додао да је након конференције планирано заказивање састанка свих држава заинтересованих за поделу италијанске флоте. О овим информацијама југословенски министар спољних послова Станоје Симић је 29. јануара 1947. године обавестио амбасаде у Москви и Лондону,⁴³ док је помоћник начелника Политичког одељења Лазар Латиновић истог дана обавестио Министарство народне одбране.⁴⁴

Начелник Политичког одељења Министарства спољних послова др Јоже Брилеј доставио је 22. марта 1947. године Министарству народне одбране и амбасадама у Москви, Лондону и Паризу препис текста првог дела Протокола о формирању Поморске комисије четири силе.⁴⁵ На основу увида у југословенску дипломатску преписку, можемо да закључимо да влада све до јесени 1947. године није имала информацију о томе да су велике силе држале у тајности текст Анекса Протокола и настојала је да преко својих дипломат-

⁴² ДА МСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 41666.

⁴³ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 41612.

⁴⁴ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 41666.

⁴⁵ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 55, бр. 45180.

ских представништава дође до текста. Заменик министра спољних послова Владимир Велебит подсетио је 9. октобра 1947. године посланство у Риму и амбасаду у Паризу да југословенској влади није достављен Анекс.⁴⁶ Тражио је да набаве текст Анекса, да сазнају који бродови су додељени Југославији, када се може очекивати предаја бродова и да ли би било опортуно ургирати и на који начин. О доследности представника великих сила да сачувају тајност Анекса, али и о необавештености југословенских дипломата, говори чињеница да је југословенски посланик у Риму Младен Ивековић сазнао да совјетски представник у Поморској комисији четири силе „није био упознат са постојањем било каквог посебног Анекса“.⁴⁷ Заједно са овом информацијом, Ивековић је 11. октобра 1947. године послао Министарству спољних послова и информацију о томе да Поморска комисија четири силе започиње рад у Риму око 15. октобра, као и да у Риму није постигнут никакав споразум по питању деобе италијанске ратне флоте. Прецизније информације у вези са Анексом Протокола проследио је 16. октобра 1947. године југословенски амбасадор у Паризу Марко Ристић.⁴⁸ Он је у разговору са совјетским амбасадором Богомолвим (Александар Јефремофич Богомолв) сазнао да су се четири велике силе обавезале да неће објављивати текст Анекса и да ће га држати у тајности. Богомолв је рекао да без одобрења своје владе нема право да југословенској влади достави податке о томе који су бродови додељени Југославији и саветовао је амбасадора Ристића да се југословенска амбасада у Москви „дискретно распита код совјетске владе“. Навео је да се након пролећног заседања Поморске комисије четири силе совјетски делегат вратио у Москву, као и да се Комисија од тада није састала. Богомолв је навео да није знао када ће се Комисија састати, као и да није упознат са ставом совјетске владе, али је претпостављао да влада неће инсистирати на деоби италијанске флоте, с обзиром на политичку ситуацију у Италији и чињеницу да се америчка влада одрекла дела италијанске флоте који њој припада. Посланик Ивековић је 24. октобра 1947. обавестио Министарство спољних послова да је посланство у Риму добило текст Протокола, али да Анекс није објављен.⁴⁹ Препис и превод Протокола о установљењу Поморске комисије четири велике силе Ивековић је 25. октобра 1947. доставио Министарству спољних послова.⁵⁰

⁴⁶ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 419676.

⁴⁷ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 421740.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421168.

⁵⁰ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421548.

Министарство спољних послова обавестило је 14. октобра 1947. године Министарство народне одбране, о припремама за почетак рада Комисије у Риму уз напомену да је важно да Генералштаб, уколико то није већ учинио, одмах достави посланству, односно војном аташеу у Риму, све податке у вези са овим питањима, а посебно југословенске захтеве.⁵¹ На овај допис одговорио је заменик начелника Друге управе пуковник Ратко Вујовић и заменику министра спољних послова Владимиру Велебиту послао информације о делатности адмирала Маноле током Мировне конференције и документа која је југословенска делегација користила на Мировној конференцији у Паризу.⁵²

У члану 57. параграф 2 Уговора о миру са Италијом и члану 7, параграф 5, Поморске комисије четири велике силе предвиђено је да Поморска комисија четири силе буде допуњена представницима Југославије, Грчке и Албаније. Званичан позив југословенској влади да именује свог представника, Комисија је упутила 23. октобра 1947. године преко америчке амбасаде у Риму.⁵³ У ноти која је послата југословенском посланству наведено је да југословенска влада треба да планира упућивање свог представника који ће бити спреман да дође у Рим на позив Комисије и који ће сарађивати са Комисијом када се буду дискутовала питања која се односе на Југославију.⁵⁴ О потреби да Југославија именује свог представника, Министарство спољних послова обавестило је 27. октобра 1947. Генералштаб Југословенске армије.⁵⁵ Министарство је 1. новембра 1947. ургирало да Генералштаб саопшти име делегата како би о томе било обавештено посланство у Риму.⁵⁶ Помоћник начелника Генералштаба, пуковник Блажо Јанковић, обавестио је Министарство 8. новембра 1947. да ће југословенски представник бити одређен у најкраћем року.⁵⁷ Након што је капетан бојног брода Прајс затражио да југословенски представник дође у Рим до 5. децембра,⁵⁸ Велебит је 24. новембра 1947. обавестио посланика Ивековића да је за југословенског делегата у Поморској комисији четири силе одређен контраадмирал Срећко Манола.⁵⁹

⁵¹ ДА МСП, ПА, 1947, ф. 56, бр. 419995.

⁵² ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 420590.

⁵³ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421168. Посланик Ивековић Министарству иностраних послова 24. октобра 1947. године. Ивековић је обавестио да је председник Комисије и од Албаније, преко француске владе, тражио њиховог представника. Ивековић наводи да „убудуће сва обавештења за албанску владу слати преко нас. Нашег представника што пре припремити.“

⁵⁴ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421548.

⁵⁵ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421168.

⁵⁶ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 421548.

⁵⁷ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 422694.

⁵⁸ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 423604.

⁵⁹ Исто.

Преговоре у Риму водили су контраадмирал Срећко Манола, потпуковник Јанез Језершек, југословенски војни изасланик у Риму, и командант Флоте Југословенске ратне морнарице, капетан I ранга Јанез Томшич. На предлог команданта морнарице, вицеадмирала Јосипа Чернија, капетан I ранга Томшич је средином маја 1948. повучен из Рима,⁶⁰ а његове послове је преузео потпуковник Језершек, коме је послат један официр из Команде морнарице као саветник.⁶¹ Инструкције за преговоре добијане су од Генералштаба Југословенске армије, за техничке детаље у вези са преузимањем бродова, односно, од Министарства спољних послова у складу са спољнополитичким циљевима југословенске владе. Током првих дана преговора инструкције је слао лично начелник Генералштаба генерал Коча Поповић. Он је 9. децембра 1947. године тражио да га контраадмирал Манола извести из Рима за када је предвиђена предаја бродова, у колико група, каквог појединачног састава.⁶² Истог дана је обавестио контраадмирала Манолу да се у циљу пријема бродова, за долазак у Италију припремају југословенски специјалисти и одређени број људства.⁶³ У циљу боље припреме специјалиста за пријем бродова, генерал Поповић је тражио информацију о томе које бродове Југославија прима, чији су машински уређаји уграђени на бродовима, која је опрема потребна, односно, који погонски материјал и материјал за теглење, да ли ће бродови бити прикупљани у једној луци или у више њих, регулисање питања пасоша. Генерал Поповић је навео да је о датуму преузимања потребно јавити најмање два дана раније и пренео је став команданта морнарице да би разараче требало дотеглити, како не би било губитка времена око упознавања са турбинским уређајима.

У телеграму којим је 7. фебруара 1948. обавестио Кочу Поповића о стању разговора у Риму, Томшич је навео да је имао податке само за торпиљарке и барже МЗ 713 и тврдио је да се ови бродови могу лако поправити и у Југославији.⁶⁴ Томшичу је 14. фебруара из Генералштаба одговорено да тражи примопредају у Сплиту, да ступи у

⁶⁰ У септембру 1948. године Јанез Томшич је постављен за помоћника команданта Југословенске ратне морнарице. Stevo Pravdić, *Rukovodeći kadar oružanih snaga*, „Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985“, knjiga 24, Beograd 1990, стр. 64.

⁶¹ Војни архив, ГШ-10, кутија 373, фасцикла 1, документ 1, број телеграма 22, генерал Коча Поповић капетану I ранга Томшичу у Риму, 10. маја 1948. године. (У даљем тексту: ВА)

⁶² ВА, ГШ-10, к. 373, ф. 1, д. 1, бр. телеграма 146, генерал Коча Поповић контраадмиралу Маноли, Рим, 9. децембра 1947. године.

⁶³ ВА, ГШ-10, к. 373, ф. 1, д. 1, бр. телеграма 147, генерал Коча Поповић контраадмиралу Маноли, Рим, 9. децембра 1947. године.

⁶⁴ ВА, ГШ-10, к. 373, ф. 1, д. 1, бр. телеграма 6, Коча Поповић вицеадмиралу Маноли, Сплит 14. фебруар 1948. године.

директне преговоре са италијанским представницима ради пријема бродова у стању у кавом јесу и да јави када и које стручњаке треба послати.⁶⁵ Југословенски представник тражио је почетком марта 1948. да Поморска комисија четири силе одобри слање техничких инспектора у Италију уз могућност да Југославија неке бродове прихвати без ремонта.⁶⁶ На основу извештаја из Рима добијеног 6. марта, генерал Коча Поповић је 11. марта 1948. године од капетана I ранга Томшича тражио детаљни извештај „о ситуацији и изгледима“.⁶⁷ Интересовао се да ли Поморска комисија може без сагласности италијанске владе да донесе одлуку да се бродови Југославији предају по скраћеном поступку. Сматрао је да је вероватно да сама Комисија то не жели и да је потребно наступити енергично у испитивању како и ко конкретно смета. Поморска комисија четири силе је 12. марта 1948. постигла договор са италијанском владом о методама предаје бродова. Поред осталог договорене су и луке за предају, за Југославију је то био Сплит.⁶⁸ Југословенски представник је преко Поморске комисије четири силе доставио 23. марта 1948. италијанској влади захтев да Југославији преда седам миноловаца.⁶⁹

Посланик Ивековић је 1. јуна 1948. у свом извештају Министарству спољних послова констатовао да италијанска влада избегава извршавање својих обавеза које проистичу из Уговора о миру.⁷⁰ Италија није смањила број својих војника и није порушила ни једно утврђење дуж југословенске и дуж француске границе. Италијанска влада до тог тренутка није одговорила на захтев југословенске владе за предајом седам миноловаца, иако је постојало решење Комисија за ту предају. Упркос изричитој забрани из Уговора о миру, Италија је те бродове користила за сопствене сврхе. Југословенско посланство је италијанској влади 20. маја 1948. преко Комисије предало ноту о забрани употреба бродова додељених Југославији.

Поморска комисија четири силе је у име четири амбасадора 3. јула 1948. године упутила ноту италијанској влади у којој је сумирала различите уступке који су јој учињени и који су на крају довели до смањења броја бродова које треба да преда на 107.⁷¹ Италијанска вла-

⁶⁵ ВА, ГШ-10, к. 373, ф. 1, д. 1, бр. телеграма 7, генерал Коча Поповић капетану I ранга Томшичу у Риму, 14. фебруар 1948. године.

⁶⁶ FRUS, 1948, III, стр. 974.

⁶⁷ ВА, ГШ-10, к. 373, ф. 1, д. 1, бр. телеграма 15, генерал Коча Поповић капетану I ранга Томшичу у Риму, 11. марта 1948. године.

⁶⁸ FRUS, 1948, III, стр. 974.

⁶⁹ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 74, бр. 415794.

⁷⁰ Исто.

⁷¹ FRUS, 1948, III, стр. 982.

да је упозорена на чињеницу да није предузела одговарајуће мере, јер од 19. новембра 1947. када је обавештена о називима бродова, до јула 1948. могла је да преда њих 80, а предата су само два брода. Поправку појединих бродова захтевале су само Француска, 17. фебруара 1948, и Југославија, 17. марта 1948. године. У ноти се наводи да више нису постојали разлози за одлагање предаје бродова и Комисија је италијанској влади дала рок да Југославији преда бродове до 20. јула 1948. године, а Совјетском Савезу и Француској до 15. августа 1948. године. Италијани су до краја јула транспортовали у Француску два разарача и четири тегљача, али ни један од рокова није испоштован.⁷² Средином августа 1948. још увек је процесу испоруке Југославији било седам миноловаца,⁷³ док је Француска очекивала испоруку 14 бродова.⁷⁴

На основу писаног предлога југословенске владе за предају бродова од 17. марта 1948. године, постигнут је споразум са италијанским представником код Поморске комисије према коме је југословенска страна требало да обезбеди превоз и снабдевање италијанских посада које ће довести бродове у Сплит.⁷⁵ Посада првог брода који је испоручен Југославији враћена је 20. августа 1948. преко граничног прелаза код Сежана и Слободне територије Трста до италијанске границе. У септембру 1948. године завршен је пријем седам миноловаца (RD-6, RD-16, RD-21, RD-25, RD-27, RD-28, RD-29), које је Југославија добила од Италије, без италијанске обавезе да одмах буду поправљени.⁷⁶

Поред регулисања предаје бродова уз одрицање обавезе Италије да изврши њихову поправку, друго важно питање било је питање формулације – да ли се бродови предају као ратни плен или као накнада штете. У ситуацији када су се Велика Британија и САД одрекле њима додељених бродова, Француска прихватила билатерални споразум којим се одриче преко 15.000 бруто регистарских тона бродова, а други део прима као надокнаду ратне штете, југословенска влада није имала превише простора за преговарање.⁷⁷ Током

⁷² Исто, стр. 985.

⁷³ Извештај америчке амбасаде из Рима државном секретару 19. августа 1948. године. Исто.

⁷⁴ Слуп „Eritrea“, танкер „Tarvisio“, лаке крстарице „Regolo“ и „Scipione“, разарачи „Mitsagliere“, „Legionario“, „Velite“ и „Ortani“, тегљачи „Ercolo“, „Nerco“, „Porto Quieto“, „Porto Tricase“, „Vado“ и „Taormina“. Исто.

⁷⁵ Начелник Првог одељења Генералштаба Југословенске армије, генерал-мајор Рудолф Петовар 23. августа 1948. Министарству спољних послова. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, 14, бр. 422704.

⁷⁶ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 430217.

⁷⁷ У Риму је 14. јула 1948. потписан билатерални споразум према коме је Италија требало да испоручи Француској крстарицу „Помпео Магно“ („Pompeo Magno“), две подморнице, танкер и 19 мањих бродова. FRUS, 1948, III, стр. 980, 985.

директних југословенско-италијанских преговора почетком септембра 1948. адмирал Луиђи Рубартели (Luigi Rubartelli) је изјавио потпуковнику Језершеку да Италија неће Југославији предати ратне бродове по члану 57. Уговора о миру.⁷⁸ Као услов за предају бродова, Рубартели је навео да југословенска влада треба да прихвати да прима бродове као накнаду штете, а не као ратни плен, као и да се одрекне неких бродова као што је то учинила Француска. Изјавио је да овај став има подршку тројице амбасадора. Након овакве изјаве, југословенска влада је прекинула билатералне разговоре и питање предаје бродова враћено је пред Поморску комисију. Према инструкцијама које је добио из Београда, посланик Ивековић је 24. септембра 1948. приликом прве званичне посете Гвидотију интервенисао да буду издате италијанске визе југословенским стручњацима који су требали да прегледају ратне бродове додељене Југославији.⁷⁹ Гвидоти је сматрао да визе не треба издавати пре постизања споразума. Инсистирао је на томе да Југославија прихвати бродове као надокнаду штете и обећао брзо постизање споразума по осталим питањима. Предложио је да се Југославија одрекне једне торпиљарке коју је Италија желела да задржи и указао на могућност замени за неки други брод. Ивековић је одговорио Гвидотију да питање ратних бродова решава Поморска комисија и да италијанска влада треба да испуни своје обавезе из Уговора о миру. Гвидоти је рекао да на такав начин резултат никада неће бити постигнут и да италијанска влада неће да одустане од те формулације. На крају је обећао да ће да преиспита читаву ситуацију како би се југословенским стручњацима омогућило добијање виза.

У извештају југословенског војног изасланика у Риму достављеном Министарству спољних послова 21. октобра 1948. наводи се да италијанска влада није доставила одговор на југословенску ноту упућену Поморској комисији четири силе у вези са неизвршавањем одлука које су донела четири амбасадора у Риму и непоштовања Уговора о миру у погледу додељивања бродова Југославији.⁸⁰ Комисија је само обавестила југословенско посланство да ова питања остају и даље нерешена, не само у погледу Југославије него и других држава. Комисија је разматрала опште мере како би приморала италијанску владу да изврши своје обавезе. У међувремену, француски представник, као привремени председник комисије, лично се интересовао код југословенског посланства у Риму да ли југословенска влада и

⁷⁸ Посланик Ивековић 10. септембра 1948. Министарству спољних послова. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 423997.

⁷⁹ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 425912.

⁸⁰ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 427450.

даље остаје при свом захтеву или је одлучила да се директно споразуме са италијанском владом. Одговорено му је да влада остаје при свом захтеву, а да ће о питању директних разговора накнадно одлучити. Помоћник министра спољних послова Владо Поповић одговорио је 2. новембра 1948. да југословенско посланство треба и даље да испитује могућност споразума по појединим питањима, уз инсистирање на испуњавању италијанских обавеза на основу Уговора о миру.⁸¹ Адмирал Рубартели је 30. октобра 1948. поновио посланику Ивековић да италијанска влада инсистира на формулацији да се бродови предају као накнада штете и изразио жељу да се Југославија одрекне једне торпиљарке као и неких резервних делова.⁸² Као највећи проблем Ивековић више није истицао питање формулације по којој ће Југославија добити бродове и рекао је адмиралу Рубартелију да југословенска влада неће моћи да се одрекне торпиљарке, коју Италија и онако не би могла да задржи већ би морала да је уништи. Адмирал је рекао да се велике силе не би противиле да Италија задржи торпиљарку, али и да је по свим питањима, осим питања формулације, могућ споразум. У извештају Министарству спољних послова Ивековић је изнео лично мишљење да у вези са торпиљарком југословенска влада не сме да попусти. Током разговора са Зопијем (Vittorio Zoppi), генералним секретаром италијанског Министарства спољних послова, 8. новембра 1948. године Ивековић је сазнао да је италијанска влада у принципу решила питање уступања ратних бродова који су додељени Југославији.⁸³ У свом извештају Ивековић је навео да Команда италијанске ратне морнарице и даље инсистира на познатој формули о одштети, док је потпуно спремна да одустане од тражења да се Југославија одрекне једне торпиљарке или неког другог брода. Ивековић је указао Министарству спољних послова да ће се појавити проблем резервних делова и муниције.

Ивековић је 15. новембра 1948. обавестио Министарство спољних послова да је југословенски војни аташе почео разговоре са адмиралом Рубартелијем о предаји ратних бродова и изразио уверење да би Југославија могла у најскорије време да прими ратне бродове.⁸⁴ Разговоре је иницирала југословенска страна, а основу за преговоре представљао је предлог Команде италијанске ратне морнарице да се између југословенског посланства и италијанског министра спољних послова Сфорце изврши размена писама којима би се утврдило да Југославија прими бродове на име одштете за потопљене југословен-

⁸¹ Исто.

⁸² Посланик Ивековић Министарству спољних послова 31. октобра 1948. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 72, бр. 428435.

⁸³ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 428948.

⁸⁴ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 429350.

ске бродове. Југословенска влада је у овој ситуацији настојала да избегне потписивање билатералног уговора какав је италијанска влада потписала Грчком и Француском, и због тога је требало да се избегне формулација да бродови који су требало да буду предати спадају у ратни плен. У разговору са Ивековићем, Зопа је 15. новембра 1948. потврдио да је његово министарство сагласно са предлогом да се изврши размена писама и да је, без обзира на напредак у преговорима у вези са другим питањима која су оптерећивала односе две земље, италијанска влада решена да се што пре предају сви ратни бродови, упркос томе што је Команда италијанске ратне морнарице покушавала да Италија задржи торпиљарку „Ализео“.⁸⁵

Потпуковник Језершек је 22. новембра предложио адмиралу Рубартелију концепт писма који би представљао документ споразума између југословенске и италијанске владе.⁸⁶ Југославија је прихватила формулацију по којој бродове прима као надокнаду за почињену штету и уз одрицање од права на њихов ремонт, уз услов да се бродови примају у стању у каквом су били на дан 20. маја 1948. Бродови које је југословенска влада примала били су торпиљарке „Ализео“, „Индомито“ и „Ариета“, реморкери „Сан Ремо“, „Базилуцо“, „Порто Конте“ и „Молара“, мото цистерна „Изарко“, МЗ 713 и 717. Југословенска влада је предложила да се склопи посебан технички уговор између италијанског и југословенског војног представника којим би се одредио рок почетка и завршетка предаје бродова, долазак и рад југословенских специјалиста, југословенска лука предаје, клаузуле које ће се односити на посаду и њено снабдевање, снабдевање бродова, маритимну безбедност и руту, рок престанка одговорности Италије за безбедност и одржавање бродова, клаузуле за бродску и базиску резервну муницију, клаузуле за бродске и базиске резервне делове, клаузуле о бродским документима. У концепту писма наведено је да ће се технички споразум применити и на бродове RD-6, RD-16, RD-21, RD-25, RD-27, RD-28, RD-29, које је југословенска влада примила током августа и септембра 1948. године. Адмирал Рубартели је изнео приговоре који су били садржајног карактера само у односу на тачке 1 и 2 југословенског концепта. Није имао примедби на број бродова, али је инсистирао на томе да је МЗ 717 у таквом стању да се не може поправити нити транспортовати. Потпуковник Језершек је тражио да се она преда, а да ће одмах бити продата у старо гвожђе. У новом, усаглашеном концепту писма италијанска влада се обавезала да током јануара 1949. изврши транспорт бродова у Сплит. У извештају са

⁸⁵ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 71, бр. 429313.

⁸⁶ Потпуковник Језершек 29. новембра 1948. начелнику Друге управе југословенског Генералштаба. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 430217.

састанка потпуковник Језершек је указао да ће највећи проблем представљати предаја муниције и резервних делова јер су Италијани одбијали сваки захтев уз образложење да и за своје бродове немају довољних количина. Језершек је због тога предложио да предају бродова не треба везивати за решавање ових питања.⁸⁷ Након састанка, са адмиралом Рубартелијем направљен је план почетка и завршетка предаје бродова: 10. јануар – торпиљарка „Ализео“, реморкери „Базилуцо“, „Порто Конте“ и МЗ 713; 20. јануара – торпиљарка „Индомито“, реморкери „Сан Ремо“ и „Молара“; 30. јануара – торпиљарка „Ариета“ и мото цистерна „Изарко“. Посланик Ивековић је о детаљима преговора између потпуковника Језершека и адмирала Рубартелија обавестио Министарство спољних послова 30. новембра 1948. године.⁸⁸ Навео је да италијанска влада више није инсистирала на торпиљарки „Ализео“ и да сви бродови осим МЗ 717, који је потпуно неупотребљив и безвредан, могу да буду предати у току јануара. Југословенско Министарство спољних послова дало је 3. децембра 1948. своју сагласност на усаглашени концепт писма.⁸⁹ Ивековић је 14. децембра 1948. обавестио Министарство да су у посланству приступили изрази техничког споразума са Италијом за ратне бродове и да ће након тога бити обављена размена писама.⁹⁰ Навео је да је договорено да југословенски техничари дођу 3. јануара, да утврђивање редоследа за предају бродова напредује без проблема и да ће сви бродови бити предати Југославији до краја јануара. Помоћник министра спољних послова Поповић пренео је 15. децембра 1948. посланству заједничко мишљење Министарства спољних послова и Генералштаба да је потребно што пре извршити размену писама са италијанским Министарством спољних послова, јер би било погрешно одуговлачити склапање споразума о предаји италијанских ратних бродова због неких техничких детаља.⁹¹ „Споразум о предаји Југославији италијанских ратних бродова“ потписан је и ступио на снагу 14. априла 1949. године. На основу споразума Југославија је добила девет бродова.⁹²

Почетком априла 1949. године капетан бојног брода Прајс предложио је да Комисија почетком маја обустави свој рад јер су преостала нерешена питања могла да се реше редовним дипломат-

⁸⁷ У француско-италијанском уговору било је предвиђено да Италија преда одређене количине муниције и делова у току 1949. према својим могућностима.

⁸⁸ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 430217.

⁸⁹ Потпуковник Језершек 29. новембра 1948. начелнику Друге управе југословенског Генералштаба. ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 430217.

⁹⁰ ДА МСП, ПА, 1948, ф. 70, бр. 430867.

⁹¹ Исто.

⁹² FRUS, 1948, III, стр. 991.

ским каналима.⁹³ Нерешена питања у том тренутку била су: за све државе које су добиле бродове од Италије остало је нерешено снабдевање резервном муницијом и резервним деловима, предаја Совјетском Савезу 12 малих бродова који нису били укључени у договор о предаји 33 бродова и питање испоруке јахте „Илирија“ Албанији. Италијанска влада је 9. маја 1949. године обавештена да је Поморска комисија четири силе завршила свој рад.⁹⁴

Закључак

Подела ратне флоте била је једна од обавеза коју је Италија прихватила потписивањем Уговора о миру 10. фебруара 1947. године. Италија је имала обавезу да Сједињеним Америчким Државама, Совјетском Савезу, Великој Британији, Француској, Грчкој, Југославији и Албанији преда укупно 162 ратна брода. Бродови су требало да буду предати у року од три месеца од ступања на снагу Уговора о миру и да буду потпуно наоружани и опремљени. Одређивање количине и рокова испорука поверено је Поморској комисији коју су чинили представници Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Француске и Совјетског Савеза. Комисија је радила од 11. фебруара 1947. до 9. маја 1949. године. Током овог периода чланови Комисије су на основу консултација са својим владама посредовали у вођењу директних преговора између италијанске владе и влада држава које су требале да добију италијанске бродове. Политички проблеми који су у овом периоду почели да се јављају између Совјетског Савеза и западних држава утицали су и на рад Комисије. Различити уступци које је добијала од америчке и британске владе, довели су до смањења броја бродова које је Италија требала да преда на 107. Због тога је Италија до јула 1948. предала само два брода. Упозорења која је добијала од америчке и британске владе, као и стални протести совјетске, француске, грчке, југословенске и албанске владе утицали су да италијанска влада од јесени 1948. почне са испорукама бродова. Југославија је током припрема мировне конференције истакла своје максималистичке захтеве и тражила да од Италије добије укупно 48 различитих бродова. Одлуком Савета министара спољних послова од 12. јула 1946. Југославији је додељено 18 различитих бродова. Југославија је током августа и септембра 1948. добила седам миноловаца, а на основу споразума од 14. априла 1949. године још девет бродова.

⁹³ Исто.

⁹⁴ Исто.

Major Dr. Miljan Milkić, Research Associate
STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE, BELGRADE

THE DISPOSAL OF THE ITALIAN FLEET AFTER WORLD WAR TWO: THE CASE OF YUGOSLAVIA

(Summary)

The disposal of the fleet was one of obligation that Italy has accepted by signing the Paris Peace Treaty on 10 February 1947 Italy was obliged to place at the disposal a total number of 162 different types of ships to United States, Great Britain, Soviet Union, France, Greece, Albania and Yugoslavia. The ships were to be given within three months from the entry into force of the Peace Treaty and to be fully armed and equipped. Determination of the amount and terms of delivery was entrusted to the Four-Power Naval Commission which consisted of representatives of United States, Great Britain, France and Soviet Union. Commission worked from 11 February 1947 to 9 May 1949. During this period, members of the Commission in consultation with their governments, mediate in conducting direct negotiations between the Italian government and governments that are supposed to receive the Italian ships. Political problems began to appear in this period between the Soviet Union and Western countries influenced the work of the Commission. Various concessions made by American and British governments led to a reduction in the number of ships that Italy had to deliver. In July 1948 the number of ships was reduced to 107. At the same time, only two ships were delivered. Warnings that the Italian government received from the American and British government, as well as the protests of Soviet, French, Greek, Yugoslav and Albanian governments, have affected Italy to begin delivery the ships since the autumn of 1948. During the preparation of the peace conference, Yugoslavia requested to receive a total number of 48 different ships. Pursuant on the decision of the Council of Foreign Ministers on 12 July 1946 Yugoslavia was supposed to receive 18 different ships. During August and September 1948, Yugoslavia received seven minesweepers. By signing the agreement with Yugoslavia on 14 April 1949, Italy has promised nine more ships.

КОРЕКТУРА

Одељење за војну историју ИСИ

ПРЕВОД РЕЗИМЕА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Бранка Бошњак

Дана Зеленовић

КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА

Звезда Јовановић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355/359+93/94

ВОЈНО-историјски гласник = Military History Review =
Военно-историчестий журнал = Revue Historique militaire =
Militärgeschichtliche Zeitschrift / одговорни уредник Дмитар
Тасић. – Год. 1, бр. 1 (1950) – . – Београд: Институт за
стратегијска истраживања. Одељење за војну историју
Министарства одбране Републике Србије, 1950
– (Београд : Војна штампарија „Београд“). – 24 cm
Два пута годишње. – Наслов: Од бр. 6 (1956) Војни историјски
гласник; (од бр. 1/2/1961)

Vojnoistorijski glasnik; од бр. 1/2 (2002)

Војно-историјски гласник

ISSN 0042-8442 = Војноисторијски гласник

COBISS.SR-ID 11409154

Тираж: 300

Штампа:

Војна штампарија „Београд“